

kellene állapítanunk, hogy elsőrangú az ébresztő ereje. Sajnos, épp emiatt vannak a regénynek olyan részletei, melyek kevésbé elhihetők. A társadalmi realizmus módszere ezeken a helyeken túllépi a társadalmi realitás kereteit s olyan későbbi korszakba állítja a cselekményt, amikor az emberi jogokért vezetett harcok kellő eredményt hoznak az érdekeltek számára.

Néhol elnagyolt a regény, mintha a szerzőnek nem lett volna fontos, hogy alaposabban kidolgozza (pl. a kocsmai jelenet az intéző barátaival). Nem egészen elhithető és nem kelti a komolyan megtörtént esemény benyomását az a beszélgetés sem, mely az intéző, főintéző és részben Igor között folyik le. Ez nem jelenti azt, hogy a beállítás helytelen, hanem csak arra utal, hogy nem lép fel ez a részlet a reális életadottságok figyelembevételének és visszatükrözésének igényével.

Morvay alakjai hasonlítanak a nagy szláv regényírók alakjaira: társaik fölé magasodnak és mintegy szimbolikus szerepet és értelmet kapnak a regényben. Rokonszenves a tanító figurája. Itt megint csak saját élmányanyagát gyúrta bele a regénybe a szerző. Saját tanítói életsorsának egy szelete vetitődik elénk e regény oldalairól. Sikerült részlete a regénynek a szép Boris esete. A tanyai erkölcsök és egészségügyi állapotok ügyes rajza ez a megrázó epizód, melynek kellő társadalmi háttérrel festett a szerző.

Összegezésként: Morvay Gyula első regénye ügyes és ígéretes kezdet. Ugy érezzük, hogy, bár első hosszabb lélekzetű prózai írása nem éri el azt a színvonalat, melyet joggal várhattunk Morvavtól, mégis megvan nála az ilyen természetű és teljes értékű további munkának az előfeltételei. Bizvást leírhatjuk azt is, hogy a próza, mint műfaj, inkább megfelel Morvay képességeinek és lelki alkatának. Ezek után várjuk Morvavtól a nagy szlovenszkói parasztregeényt.

Morvay regénye közös kötetben jelent meg *Ilku Pál: Lendület* című regényével. Nem tartjuk a legszerencsésebb megoldásnak a kiadó részéről, hogy a két regényt egy kötetben hozta ki. A könyv fedőlapjának rajza *Lőrincz Gyula* pozsonyi festőművész sikerült munkája.

(Sándor László)

METAMORPHOSIS TRANSYLVANIAE címmel a nagy átalakulás krónikáját: közel két évtized kisebbségi magyar változásait írta meg tizennyolc transzilvániai magyar író és publicista. A *Metamorphosis Transylvanicae* kétszáz esztendővel Apor Péter hasonló című munkájának megjelenése után tárgyilagos képet kíván adni a XVIII. századbeli átalakulásnál sokkalta nagyobb fordulatról: az 1918-i hatalomváltásról s az azóta történt eseményekről. Az előszó arra kéri az olvasót, hogy „elégedjék meg a tények és események tárgyilagos ismertetésével, hiszen a megismerés ugyanis a legrövidebb út az igazsághoz.” Ez a realizmus érthetővé teszi, miért kellett ennek az érdekes publicisztikai gyűjteménynek a transzilvániai magyar szellemi élet felkent köreitől, privilégiumos intézményeitől és élszervezeteitől távol megjelennie. A magyar szellemi élet hivatalos fórumain annyi a kollégialis lekötöttség, annyi a kölcsönös elismerés még az egymással szembenálló csoportosulások között is a közös provincializmus alapján, hogy a történelmi változások tárgyilagos dokumentálása teljes függetlenséget követelt. Ez a tizennyolc író és publicista esetében a szabad alkalmi társulás alapján vált lehetségessé.

A függetlenség tetszetős, de hamar a végére érünk. Az az együttes, mely a nagy politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális átalakulás megörökítésére vállalkozott, kétségtelenül független a magyar polgárság és középosztály egyes csoportjaitól, közéleti klikkjeitől, irodalmi és generációs szervezeteitől. Innen a polgárság és középosztály változásainak tárgyilagos megítélése, reális rajza. A tárgykör azonban nem terjed túl a

kisebbségi magyar polgárság és középosztály mozgásjelenségein — s ez a polgárságtól s a középosztálytól való *szellemi függés* jele. A cím Transzilvánia változásairól beszél. Hiába keresnéd azonban ebben a könyvben például a székelységet, a falusi társadalmat, a magyar földműveltség alakulásának képét. Csak mentegetőzést találsz: „A falu lakossága... minden kiélését megtalálta a magaművelte föld áldásaiban.“ Ugyancsak a szerkesztő szerint „az államhatalom a városok speciális elrománosító célkitűzéseivel a falvak népét kevésbé méltatta figyelemre“ s ezért a szociográfiai változásokat — kizárólag városrajzok dokumentálják. A ki-magyarázkodás és a valóság ellentmondása tüstént kiütöközik, amint a földtelenné vált falusi nép feltűnik a városszálen. *Pogány Marcel* a gazdag szász ipari városban bukkan az elváltozott magyar falura: „Az új betelepettek között legkevesebb a szász, legtöbb a magyar munkás“. Meg is kérdezi: „Miért és hogyan éppen a magyarság számaránya vezet a népesedési statisztikában?“ A felelet: „Különösen a magyar falvak népe jött csapatostól, hogy beállva a gyárakba, dolgozzék a bérért, amely, ha bőséget nem is, de nagyobb falat kenyeret biztosított, mint otthon a nehezen megművelt föld.“ *Kakassy Endre* cikke az Ó-király-ságba özönlött magyarságról (egyedül a főváros magyarságát 120.000 lélekre becsüli) szintén mélyebb okokat sejtet, mint az előző, mely szerint a belső népvándorlás csak azért indult volna meg — „hogy a magyar munka és szorgalom az Ó-király-ságban is elismerést találjon.“

Transzilvánia változásainak krónikája tehát bevallottan csak a városok legszembevetőbb metamorfózisáról kíván számot adni s a magyarság túlnyomó többségének, a magyar-székely-csángó földművelő társadalomnak, átalakulásait nem érinti. Arra azonban már mentséget sem próbál felhozni a könyv, hogy miért szűkíti le tárgykorát a városi magyarságnak is csak a *kisebbség részére?* Munkásokról, szakszervezetekről a gyűjtemény nem tud és nem beszél. Az iparosok problémája is csak a peremen jelenik meg néha, szövetkezeteinkről még véletlenül sem találunk sehol egy árva szót. *Győri Illés István*, a szerkesztő, a kisebbségi magyar politika tizenhét esztendejéről írt összefoglaló cikkében a mágnások, papok, bankigazgatók, ügyvédek és tanárok mellett a magyar kisgazdák és iparosok számára is megfelelő számú képviselői mandátumot követel a Magyar Pártban. Tovább azonban nem jut el. A munkásságot már elhallgatja, a Szociáldemokrata Párttól például, mely az államfordulat előtti időktől kezdve őrzi itt jogfolytonosságát, egy sort nem ír. (A Magyar Párttal kapcsolatban sem említi meg a párt demokratizálását s a magyar tömegek aktivizálását követelő Magyarpartii Ellenlének multját s önállósulását a Magyar Dolgozók Szövetségében. Ne csodálkozzunk ezek után, ha a cikkíró a magyar tömegek önvédelmi szervezkedése helyett — a *politikások* belátásától vár haladó kibontakozást). A munkásságról és parasztságról *Turnowsky Sándor* szociológiai beszámolója sem emlékezik meg, aki különben a magyar nagybirtokos és középbirtokos osztály, a magyar és zsidó értelmiség s a magárautaltságában jobban érvényesülni tudó magyar iparosság metamorfózisáról ad képet.

A nagy átalakulás krónikája semmitmondó valahányszor az egyetemes kisebbségi magyarság változásairól kell számot adni. Kortörténeti érték azokban a rajzokban, jegyzetekben és tanulmányokban található, amelyek a magyar polgárság és középosztály változásait örökítik meg. *Szász Endre* városrajza, *Tabéry Géza*, *Kalotai Gábor*, *Károly Sándor*, *Baradlai László* városképei könnyed, közvetlen, sokszor szivbe-markoló írások, de szűk osztálylátásuk és módszertelenségük következtében meg sem közelítik a magyar város-szociográfia olyan formás példáit, mint amilyenek *Nagy Lajos* alföldi városrajzai az új magyar iro-

dalomban. A középosztály látkörében a repatriálás tragédiája válik a transzilvániai metamorfózis legjellemzőbb tünetévé s a zsidóság kiválása a magyar polgárságból „nemzeti csapás“, melyre a cikkirók minduntalan visszatérnek.

Az anthológia a legtöbbet ott nyújtja, ahol a polgári tárgykör egybeesik a nemzeti tárgykörrel: az egész magyarság problémájával. A nemzeti kultura tárgykörére gondolunk. Az egész kisebbségi magyarság európai értelemben vett szellemi kulturáját eddig a magyar polgárság és középosztály adta s így mindenütt, ahol ennek a kulturának a változásairól van szó, a cikkiró tulajdonképpen egyetemes nemzeti problémát érint. Ilyen értelemben beszél *Mikes Imre* általában a magyar sajtó maradiságáról, szemléletes táblázatot közölve 29 transzilvániai magyar (köztük magyarnyelvű zsidó) napilap politikai irányáról. *János Jenő* beszámolója a transzilvániai magyar színjátszás küzdelmes történetéről az egész kisebbségi magyarság kulturális önvédelmét szimbolizálja. *Kómvics Lajos* is a transzilvániai magyarság egyetemes tárlataiba méretezheti hatásos mondanivalóját „a transzilván történelmi szükségszerűség és materiális erők“ kifejeződéséről a képzőművészetben. A nemzet és a kultura valóságos viszonya azonban csak *Gaal Gábor* irodalomtörténeti tanulmányában válik tudatossá: megnyílik „a romániai magyarság és a romániai magyar irodalmi megnyilvánulás közötti távolság“ s a kisebbségi magyar polgárság kasztszellemeinek bírálója az irodalmi megnyilvánulástól azonosulást követel a hozzátartozó — nagy átalakuláson keresztül — nemzetiséggel.

„Az eltelt idők mindinkább eltértek az 1918.-i kifejezetten demokratikus korszakemtől“ — állapítja meg *Szeghő Imre* jogtörténeti cikkében. Ugy gondoljuk, hogy Transzilvánia metamorfózisa csakis ehhez a demokratikus korszakhoz való visszatérés alapján írható meg maradéktalanul.

(*Balogh Edgár*)

EGY SCHUBERT REGÉNY. A Beethoven utáni idők zenéje — mint ismeretes — teljesen a romanticizmus jegyében áll, sőt utolsó korszakában már maga Beethoven is a romanticizmus előfutárának tekinthető. Az *Eroica* komponálásakor Beethoven véglegesen szakít Haydn és Mozart hagyományaival s nem sokkal halála előtt a százszázalékosan romantikus Schubertről úgy vélekedik, hogy „megvan benne az isteni szikra“, pedig a klasszicizmus másik nagy képviselője — Goethe — még válaszra sem érdemesíti a néhány versét megzenésítő Schubertet. Viszont Beethoven romanticizmusa egészen más, mint a későbbieké. Beethoven nem túlozza azt a fájdalmas hangsúlyt, ami oly erőre kap a romantikusoknál s míg a romantikusok reménytelen meghasonlottak, addig Beethoven minden akkordja erőtől duzzad; Beethoven hisz, míg utódai csak álmódoznak.

Schubert első nagy sikere a Beethoven halála utáni évben következik be. 1928 március 26.-án tartott bécsi koncertjén a közönség minden számot megujrúz: a romantika meghódította a „zene városát“. Kevéssel ezután Schubert dalait egész Európa énekli s ezrek és ezrek élvezik szimfóniáit, zongoradarabjait. A kor filiszterei ájúldoznak Schubert lágy dallamaiért s a „Lied“-ek a Metternich korabeli nyárspolgári érzegősség kifejezőivé lettek, holott valamennyi Lied őszinte, igaz érzésből fakadt, hisz Schubert korántsem szentimentális nyárspolgár, hanem melankólikus hajlamu romantikus. Melankóliája természetéből s élete viszontagságaiból származik. Schubert gyenge, akaratnélküli ember, aki bensőséges, szemérmes természetével ügyetlenül áll a reális élet forgatagában. Ugyanakkor gyerekesen naiv, hiszékeny, ami bűnnek számít egy anyagi és önző társadalomban. Érthető, ha menekült a materiális valóság